

Edward Albee

MERREVAADE

M A A G I L I S E
H U U M O R I G A D R A A M A

ühes vaatuses

Seascape, 1975

Inglise keelest tõlkinud
Sandra Linnutaja ja Anne-Ly Sova

Esietendus 22. juunil 2023 Endla Teatri Küünis

lavastaja
MÄRT PIUS
Tallinna Linnateater

kunstnik
NEON MUST

muusikaline kujundaja
SIIM ROHTVÄLI

valguskunstnik
MARGUS VAIGUR

etenduse juht
ASTRID KIVILA

helimeistrid
SIIM ROHTVÄLI ja JANEK VLASSOV

valgusmeistrid
IIRIS PURGE ja KARMEN TELLISAAR

kostümeerija
KÄRT ALTJÕE

grimeerija
KARINA PAJUNURM

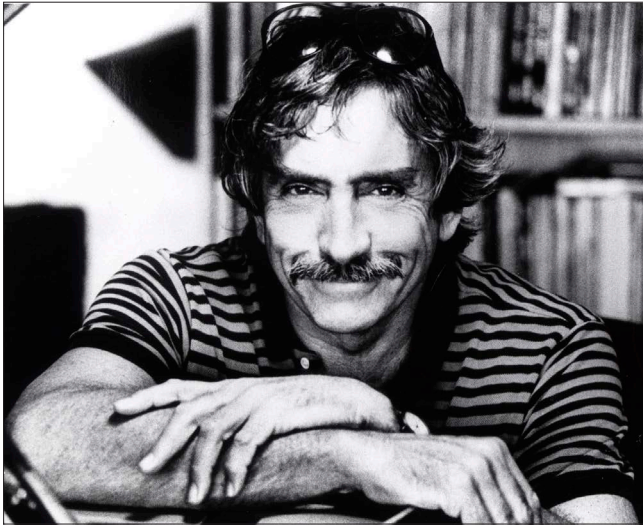
lavameister
KRISTO PADDERNIK

Nancy
KARIN TAMMARU

Charlie
JAAN REKKOR

Sarah
JANE NAPP

Leslie
KARL-ANDREAS KALMET

Edward Albee

Ameerika Ühendriikide ühe suurima näitekirjaniku Edward Albee side teatriga algas juba väga noores eas. Albee sündis 12. märtsil 1928. aastal ning kui tema bioloogiline ema vaid kahe nädalasest pojast loobuda otsustas, said tema lapsendajateks New Yorgis Larchmontis elavad Reed ja Frances Albee, kes olid rohkem kui neljasajast teatrist koosneva üleriigilise vodevilliteatrite keti jõukad kaasomanikud. „Ma kasvasin elava teatri najal, mis oli lapsendamise juures ka peaaegu ainuke hea asi,” on Albee ise oma lapsepõlve kohta öelnud. Teadmine, et temast saab kirjanik, tabas Edwardit juba varases lapsepõlves – esimesed luuletused kirjutas ta kuueaastaselt, kaheteistkümnesena katsetas näidendite loomisega ning teismelisena püüdis romaani paberile panna. Noore Edwardi tärkavat kultuurihuvi toetasid ka koos lapsehoidjaga tehtud ooperi-

ja kontserdi- ja teatrikülastused ning kokkupuude vanematekodu külastavate kuulsate näitlejatega, kuid see põhjustas ka konflikte vanematega, kes soovisid, et poeg valiks kirjaniku- või muusikukutsest (ka heliloojaks saamine oli Edwardi üks võimalikke tulevikuplaane) tõsisema ja stabiilsema ärimehekarjääri. Ehk olid just loomingulised eneseotsingud ja keerulised suhted vanematega ning varajane teadmine oma homoseksuaalsusest see kokteil, mille tõttu Edwardi ametlik haridustee üsna hüplikuks kujunes – enne keskkooli lõpetamist Connecticutis Wallingfordis asuvas Choate'i koolis heideti ta välja mitmest erakoolist ning kui ta 1946. aastal asus õppima Trinity kolledžisse Hartfordis, siis langes ta sealtki teisel õppeaastal välja, sest puudus nõutavatest loengutest ja vältis kohustuslikku kirikuskäimist.

Umbes samal ajal katkesid ka Edwardi suhted vanematega, kelle kohta on ta ühes intervjuus öelnud: „Mul ei olnud oma kasuvanematega head kontakti. Minu arvates ei osanud nad lapsevanemad olla. Ja mina ei osanud ilmselt ka poeg olla,” ning teises lisanud: „Ma pidin sellest nüristavast ja lämmatavast keskkonnast välja saama.” Albee lahkus kodust ja kolis New Yorgi Greenwich Village'i linnaossa, kus jätkas enda harimist vabamas vormis ning elatus juhutöödest, saades rahalist toetust ka fondist, mille isapoolne vanaema talle jätnud oli. Greenwich Village'i rikkalikku kultuuriellu („See oli minu magistrkursus,” on ta hiljem öelnud) sukeldunud Albee pühendus kirjutamisele, kuid esialgu ei olnud see kuigi edukas: „Ma ei olnud eriti hea luuletaja, olin vilets romaani- kirjanik ja vilets novellikirjanik.” Alles mõned nädalad enne oma kolmekümnendat sünnipäeva saabus läbimurre – Albee kirjutas paari nädalaga lühinäidendi „Loomaaialugu”, mis 1959. aastal Saksamaal Ber-

liinis lavale jõudis: „Ma arvan, et igal kirjanikul, igal loomeinimesel, on oma aeg, mil ta saavutab isikupära. See on inimeseti erinev. Mõnega juhtub see kaheksateistaastaselt. Mõni ei jõua selleni enne viiekümmendat eluaastat. Ja „Loomaialugu“ oli minu jaoks hetk, mil ma teadsin, et olen kirjutanud midagi head ja isikupärast. See on justkui stardihetk. Sealt algab kõik.”

„Loomaialoole“ järgnesid lühinäidendid „Bessie Smithi surm“ (1960), „Liivakast“ (1960), „Fam ja Yam“ (1960) ja „Ameerika unistus“ (1961) ning 1962. aastal Albee esimene Broadwayle jõudnud ja ühtlasi tema tuntuimaks näidendiks saanud „Kes kardab Virginia Woolfi?“, mis saavutas pöörase publikumenu (esmalavastusega anti 664 etendust), tõi talle Tony auhinna ja peaaegu ka esimese Pulitzeri draamapremia – 1963. aasta draamaauhinna žürii otsustaski selle just Albeele anda, kuid näidendi seksuaalsete teemade ja selles olevate roppuste tõttu jättis auhinna-komitee selle välja andmata. Esmalavastusest saadud tuludest ostis Albee endale maja Montaukis Long Islandil ning asutas koos oma produtsentidega noorte näitekirjanike esimesi draamateoseid lavale tuua aitava ühingu The Playwrights Unit.

Tuntuse saabumisega samal ajal hakkas Albee kolledžites dramaturgia-alaseid loenguid pidama ning jätkas loomulikult ka kirjutamist. Paari järgnevat näidendit – Carson McCullersi romaani „Kurva kohviku ballaad“ lavaversiooni (1963) ja Albee enda teist täispikka näidendit „Pisi-Alice“ (1964) ei saatnud küll eriline edu, kuid 1966. aastal valminud näidend „Habras tasakaal“ tõi talle 1967. aastal esimese Pulitzeri preemia.

Siiski ei olnud ka Albee järgnevate aastate looming kuigi edukas. Lisaks 1966. aastal valminud dramati-

seeringule James Purdy romaanist „Malcolm” ja Truman Capote'i romaani „Hommikusöök Tiffany juures” muusikaliversiooni libretole töötles Albee 1967. aastal suures mahus ümber inglise näitekirjaniku Giles Cooperi näidendi „Kõik aias” ning 1968. aastal valmisid tema kaks lühinäidendit „Kast” ja „Tsitaadid Mao Tse Tungilt”. Viimased olid autoril mõeldud üheskoos esitamiseks, moodustades nii omapärase kaksinäidendi. Umbes samal ajal hakkas Albee mõtlema ka teise kahest lühinäidendist – pealkirjadega „Elu” ja „Surm” – koosneva kaksikteose kirjutamisest. 1971. aastaks sai teisest aga täispikk draama „Kõik on läbi” ning „Elu” idee arenes ja muutus näidendiks „Merrevaade”, mille maailmaesietendus toimus Broadway Shuberti teatris 1975. aasta jaanuaris, lavastajaks autor ise.

Alul kolme- kuid juba pärast esimest proovi juba kahevaatuseliseks muutunud – algse teise vaatuse tegevus toimus mere põhjas ja osutus „peamiselt kujunduslikel põhjustel”, nagu Albee on märkinud, keeruliseks ja ebavajalikuks – „Merrevaate” kohta on Albee ühes esietendusele eelnenud intervjuus tunnistanud: „Ma arvan, et see on kõige raskem asi, mis ma kunagi kirjutanud olen. Kuna näidendi kaks tegelast kogevad asju, mida keegi varem kogenud pole, siis ei olnud mul kirjutamisel millestki juhinduda. Ja kahe teise tegelase puhul oli probleemiks nende tooni õigeks seadmine – sa pead olema võimeline nendega suhestuma, kuid nemad peavad asjadele reageerima, neist mõtlema ja neid kogema teistmoodi. Nende reaktsioonid on pigem instinktiivsed kui emotsionaalsed.” Samas intervjuus ütleb Albee, et kuigi „Merrevaade” käsitleb mitmeid tema näidendite püsitemasid nagu inimeste endassesulgumine,

omavaheline läbisaamine ja abielu toimimine, on see ka näidend evolutsioonist: „„Merrevaade” mõtiskleb, kas me oleme arenev või ehk hoopis lagunev liik.” Väikese muigega suunurgas lisab ta, et tegu ei ole ebatõenäolise, vaid pigem üsna tõenäolise näidendiga: „See on elulähedane lugu, see kõik võib juhtuda. Ookeani põhjas on veel eelajaloolisi kalu. On mõeldav, et need võivad areneda. Näidendi käigus kiirendatakse evolutsioonimustrit miljardite pöörde võrra. Asjad arenevad või kaovad. Selleks, et ellu jääda, on kõik alati pidevas muutumises. Asi on kõige kohanemisvõimelisemate ellujäämises. Teeb see asjad paremaks või mitte, ma ei tea, aga palju huvitavamaks kindlasti.”

„Merrevaade” võeti kriitikute poolt soojalt vastu, see nomineeriti mitmele draamapreemiale ning võitis 1975. aastal Pulitzeri draamaauhinna. Kuid siis järgnesid pea kaks aastakümnet mõõna – 1970. aastate teisel poolel ja 1980. aastatel muutus New Yorgi teatrikogukond Albee meelest aina vaenulikumaks ning teades, et ta vajab uute temadega eksperimenteerimiseks turvalisemat teatrikeskkonda, katkestas Albee Broadwayga suhted. Ta õpetas dramaturgiat Houstoni ülikoolis, viis New Yorgis läbi regulaarseid õpikodasid noortele näitekirjanikele ning lavastas oma lühinäidendeid erinevates USA ülikoolides. Albee uusi täispikk näidendeid tabas aga karm kriitika ning need jõudsid peamiselt väike- ja välislavadele, kus neid mängiti üsna piiratud arv kordi. Sellesse perioodi jäävad tema näidendid „Kuulamine” (1976), „Loendades viise” (1976), „Leedi Dubuque'ist” (1980), „Mees, kellel oli kolm kätt” (1982), „Päikest otsides” (1983), „Kõndimine” (1984), „Kadedus” (1985), „Abielumäng” (1987), „Näidend Lorcast” (1992),

„Fragmendid“ (1993) ja 1991. aastal Austrias Viini Inglise teatris esmalavastatud „Kolm pikka naist“ – Albee kõige autobiograafilisem näidend, mille kirjutamist ta alustas 1989. aastal pärast oma kasuema surma. 1994. aastal jõudis „Kolm pikka naist“ ka New Yorgi lavale, võeti seal nii publiku kui kriitika poolt ülihästi vastu ning Albee pälvis lisaks mitmetele muudele auhindadele ka oma kolmanda Pulitzeri preemia.

Järgmise paarikümne aasta jooksul jätkas Albee, kellele 2005. aastal anti Tony elutööauhind, õpetamist, loengute pidamist, noorte näitekirjanike toetamist, oma näidendite proovide külastamist ning loomulikult ka kirjutamist. Nii jõudsid paberile ja lavale „Näidend beebist“ (1998), „Kits ehk kes on Sylvia?“ (2000), „Okupant“ (2001), „Kop-kop! Kes seal on?“ (2003), „Peter ja Jerry“ (2004, 2009. aastast uue pealkirjaga „Kodus ja loomaaias“) ning „Mina ja ma ise“ (2008).

Edward Albee suri 16. septembril 2016 oma Montauki kodus.

Edward Albee kirjutamisest ja elust:

Kui ma kirjutan näidendit, siis ma olen huvitatud inimeste suhtumise muutmisest – kuidas nad näevad ennast ja kuidas nad näevad elu. Mina sain surmast teadlikuks viieteistkümnendaastaselt, kuid 36- või 37-aastaseks saades sain aru, et mina, Edward Albee, suren ka kunagi ära. See tõdemus ei täitnud mind hirmuga. Ma sain lihtsalt teadlikuks tõsiasi, et see siin on minu jaoks ainus kord. Et ma elan teatud aja ja siis ma ei eksisteeri enam. Ma olen kuulnud, et hallutsinogeene tarvitava inimese jaoks muutuvad asjad lõpmatult reaalsemaks. Teadmise, et sa sured, peaks kaasas käima samasugune intensiivne teadlikkussaamine elust. Mina olen nüüd ümbritsevatest asjadest väga palju teadlikum. Ma armastan palju sagedamini ja palju paremini kui varem. Ma olen teadlikum värvidest, aastaaegadest ja tekstuuridest. Ja siin ma siis olen, Edward Albee, kohe keskealiseks saamas, aga ma mõtlen sellest kui algusest – elu on täiesti suurepärase ja imeline ja selles ei tohiks olla tilkagi kurbust. Inimesed peaksid kogu aeg kõigest end ümbritsevast teadlikud olema, nad peaks kogema elu kõiki äärmusi, ennast täielikult teostama. Miks tahta magama minna, kui ainus tõeliselt oluline asi on ärkvelolek?

1971

Kõik mu näidendid on inimestest, kes jäävad rongist maha, annavad liiga noorelt alla ja kahetsevad oma elu lõpus asju, mida nad ei teinud, selle asemel, et kahetseda seda, mida tegid. Ma leian, et enamik inimesi veedab liiga palju aega elades nii, nagu ei

sureks nad kunagi. Nad libisevad läbi elu. Mõnikord magavad läbi selle. Igatahes on vaid kaks asja, millest kirjutada – elu ja surm.

1991

Ma ei ole selline inimene, kellele tulevad näitemängude ideed: „Oo, kas poleks tore sellel teemal näidend kirjutada.“ Ma kirjutan näidendeid selleks, et aru saada, miks ma neid kirjutan. Mingil hetkel saan ma aru, et näidend on „minus eostunud“ ja tavaliselt ma kannan ta lõpuni. Selleks ajaks, kui ma näidendi valmis saan, olen selle reaalsuses nii sees, et ma ei mõtle eriti, mis selle ajendiks oli.

2002

Kirjutamise ajal teen ma katseid, et teada saada, kui hästi ma oma tegelasi tunnen. Lähen jalutan rannal ja mõtlen mõnele olukorrale, mida mu plaanitavas näidendis olla ei saa ning kõnnin umbes pool tunnikest oma tegelastega ringi ja panen nad selles olukorras dialoogi improviseerima. Ja kui ma näen ja kuulen neid sellest improviseeritud olukorrast kolmemõõtmelisena väljumas, siis see on mulle indikaatoriks, mis näitab, et ilmselt tunnen neid üsna hästi ja võin nad oma näitemängu võtta.

2002

Kirjutamisest ja kirjandusest peab kasu olema. Kui see ei suuda inimestele teadlikkusega kaasnevast vastutusest pisutki rohkem aimu anda, siis pole sellel

mõtet. Kirjanikena me kirjutame just selle pärast, et meile ei meeldi see, mida me näeme ja me tahame, et inimesed oleks paremad ja teistsugused. Igasugune kunst peaks olema kasulik. Kui see on pelgalt ilustav ja eskapistlik, siis on see aja raiskamine. Sa kirjutad, mida sa kirjutad, selleks, et püüda inimesed panna käituma nii nagu sa tahad, et nad käituks, panna nad mõtlema nii nagu sa arvad, et nad mõtlema peaks. Igasugune kunst on kasulik, sest ta räägib meile midagi rohkemat teadlikkuse kohta. See peaks õhutama meid mõtlema ja oma väärtusi ümber hindama, neid uuesti vaatluse alla võtma, et teada saada, kas see, mida me kaksikümmend aastat uskunud oleme, peab veel paika. Kunst peab aitama meil mõista, et väärtused muutuvad. Kui me lõpetame oma mõistuse võimaluste uurimise, siis me oleme uinunud olekus ja miks siis mitte edasi magada? Seega peab kunst olema puhtpraktiline ja kasulik.

2005

Ma arvan, et igasugune kunst on oma olemuselt poliitiline – laiemas, filosoofilises tähenduses. Jah, ma arvan, et minu näidenditel on oma sõnum, ma loodan, et neid on päris mitu. Osale omaenda elus – täiel rinnal. Ära vaju tagasi sellesse, mis on lihtne ja turvaline. Sa elad – niipalju kui me teame – vaid ühe korra ja mis saaks olla hullem, kui oma elu lõpuni jõudes mõista, et sa polegi seda elanud? Aga ma ei hakka kirjutama didaktilisi poliitilisi näidendeid, sest see oleks räusk ja ving ja sellel pole mõtet. Kui ma saan lihtsalt püüda veenda inimesi ärkvel püsima, oma elu täiel rinnal elama, iseennast mitte reetma, mitte kompromisse tegema – kui ma suudan neid

julgustada seda tegema, siis on lootust. Püüa oma mõtetes pisutki selgusele jõuda. Mõttele välja, mida sa oma eluga teha tahad, mida sa päriselt teha tahad, kes sa päriselt oled. Ära raiska oma elu tehes midagi, mis sind lõpuks tüütama hakkab või mõttetetu ajaraiskamisena tundub. See on sinu elu, ela seda nii täielikult ja kasulikult kui sa vähegi saad. „Kasulikkus“ on selle kõige tähtsam aspekt. Elu tuleb elada kasulikult, mitte isekalt. Ja kasulikult elatud elu on tõenäoliselt lõpuks ka kõige rahuldustpakkuvam.

2005

Kava koostamisel on kasutatud Edward Albee ühingu kodulehte edwardalbeesociety.org, 2005. aastal Edward Albee'ga tehtud intervjuud *Academy of Achievement*'i kodulehelt achievement.org, Guy Flatley artiklit „*Edward Albee Fights Back*“ (ilmunud 18. aprillil 1971 ajalehes *The New York Times*), Mel Gussowi artiklit „*Recalling Evolution of „Seascape“ Play, Albee Sees Tale Not of Lizard, but of Life*“ (ilmunud 21. jaanuaril 1975 ajalehes *The New York Times*), David Richardsi artiklit „*Edward Albee and the Road Not Taken*“ (ilmunud 16. juunil 1991 ajalehes *The New York Times*), Dan Markowitzi artiklit „*Albee Mines His Larchmont Childhood*“ (ilmunud 28. augustil 1994 ajalehes *The New York Times*) ning Steven Drukmani intervjuud „*Edward Albee: Who's afraid of controversy? Not this playwright*“ (ilmunud ajakirja *Interview* 2002. aasta märtsinumbris). Edward Albee foto tegi 1981. aastal Alix Jeffry.

Lavastuse plakatifoto tegi Priit Loog, plakati kujundas Terina Tikka. Kavalehe koostas Anne-Ly Sova, fotod proovist pildistas Koidu Pilve ja kujundas Ilona Rääk.

lavastusjuht Andrus Jõhvik
pealavameister Kaido Päästel
vanemlavameistrid Ando Loosaar, Fred Laur, Janek Lipponen
lavameistrid Lauri Allikas, Sergei Peetso, Kristo Paddernik, Mario Valmas
dekoratsioonide valmistajad Kaido Päästel, Viljar Viik
butafoor-dekoraator Kaido Torn
tekstiilide värvija Anu Heinsalu-Diževski
kostüümiala juhataja Ester Kasenurm
kostüümide õmblejad Urve Kasenurm, Urve Enne, Epp Mõts
grimmiala juhataja Ivi Smeljanski
grimeerijad Sirle Teeäär, Karina Pajunurm
kostümeerijad Kärt Altjõe, Lillii Luusepp
inspitsient-rekvisiitorid Anu Hövel, Astrid Kivila, Silja Koppel
heliala juhataja Siim Rohtväli
helimeistrid Tarmo Jürgens, Janek Vlassov
valgusala juhataja Margus Vaigur
valgusmeistrid Karmen Tellisaar, Ivar PETERSKIH, Iiris Purge
videomeistrid Argo Valdmaa, Antti Aalmaa
haridustöö koordinaator Liina Unt
muusikajuht Feliks Kütt
turundus- ja kommunikatsioonijuht Inger Lilles-Nestor
trupijuht Aigi Veski
pead administraator Ain Miilberg
haldusjuht Kaido Lüll
dramaturgid Anne-Ly Sova, Ott Kilusk
loominguline juht Ingomar Vihmar
teatrijuht Roland Leesment

SA Endla Teater 112. hooaeg
Keskväljak 1, Pärnu 80010
kassa 442 0666, info 442 0667
www.endla.ee

Teatri toetajad ja koostööpartnerid:

pärnu

CRAMO
ehitusseadmete rent

pajõ
TRÜKIKODA

ERR

Pärnu Postimees

RadioRAadio
RadioRAadio
RadioRAadio
RadioRAadio
KUKU

ESTONIA
Spa Hotels

EPS
AS Reideni plaad
TERM

 Metsä

 tervis
ravispahotell

Autoriõigusi vahendab
Eesti Teatri Agentuur

EESTI **TEATRI**
AGENTUUR